

№ 37 (726)
Кастрычнік 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

☞ Сяброўства: калегі-бібліятэкары з суседніх раёнаў – **стар. 2**

☞ Асоба: фізік з-пад Беразіно – **стар. 5**

☞ Космас: беларусы таксама лятуць да зор – **стар. 7**

Пра першы фестываль «Крэатыўны ўзрост» чытайце на стар. 3

Свята з пірагамі, караваямі і сушкамі

У Малюшычах на Карэлічыне весела і смачна адзначылі Свята хлеба.

Нягледзячы на дрэннае надвор'е, імпрэза ўдалася. Гасцей частавалі пірагамі, сушкамі і чаем з сапраўднага самавара. Апроч пачастункаў жыхароў аграмястэчка чакалі віктарыны і конкурсы, яркія выступленні творчых калектываў, выстаўка-продаж

вырабаў дэкаратыўна-ўжытковай творчасці і конкурсы на самыя смачныя пірагі. Дарэчы, найлепшы каравай спякла Вольга Кузміч, а самы смачны кулінарны выраб стварыла Наталля Гіз. Цікавосткамі для маленькіх удзельнікаў свята былі аквагрым і бяспройгрышная латарэя.

**Вікторыя КАСЦЮК
Фота аўтара**

Краязнаўчая праца бібліятэк Дзятлаўшчыны

Адраджэнне нацыянальнай спадчыны і краязнаўчая дзейнасць – адзін з галоўных напрамкаў у працы бібліятэк Дзятлаўшчыны. Задоўга да таго, як сталі ўздывацца пытанні аднаўлення краязнаўчай працы, бібліятэкі раёна пачалі збіраць і захоўваць тое, што пакінулі нам у спадчыну нашыя продкі: набывалі дакументы, апрацоўвалі іх, стваралі даведачны апарат. Супрацоўнікі кожнай бібліятэкі пастаянна шукаюць і даследуюць краязнаўчыя матэрыялы, праглядаюць шмат літаратуры па гісторыі мясцовасці, збіраюць успаміны вясковых старажылаў, вывучаюць паходжанне назваў населеных пунктаў.

20 верасня ў Жукоўшчынскай сельскай бібліятэцы – цэнтры духоўна-мастацкай спадчыны ладзіўся семінар бібліятэчных работнікаў «Роля бібліятэкі ў зберажэнні народнай культуры, традыцый і духоўна-мастацкай спадчыны». Праграма семінара ўключала экскурсію па Жукоўшчынскай бібліятэцы і наведванне літаратурнага пакоя «Знакамітыя людзі зямлі Жукоўшчынскай», дзе сабраныя матэрыялы пра мясцовых пісьменнікаў Ігната Дварчаніна, Васіля Струменя, Петруся Граніта, Герасіма Праменя, Арсеня Двараніна.

Пра краязнаўчую дзейнасць бібліятэк Дзятлаўшчыны, традыцыі і навацыі расказала загадчык аддзела бібліятэчнага

маркетынгу Святлана Сербін. Вопытам працы падзяліліся бібліятэкар Жукоўшчынскай бібліятэкі Людміла Цюленіна і бібліятэкар Раклевіцкай сельскай бібліятэкі – цэнтры традыцыйнай культуры Таццяна Цыгель.

Вынікам краязнаўчай працы штогод становіцца ўдзел нашых бібліятэк у рэспубліканскім конкурсе «Бібліятэка – асяродак нацыянальнай культуры» (конкурс запачаткаваны ў 1992 г. ГА «Беларускі фонд культуры», потым ён стаў дзяржаўным. – «КГ»). Прыемна, што ўжо не раз бібліятэкі нашага раёна займалі ў конкурсе прызавыя месцы: у 2015 годзе ў намінацыі «За падтрымку і развіццё чытання» Дварэцкая сельская бібліятэка была ўзнагароджаная дыпломам III ступені, а летась у намінацыі «За пошукавую і даследчую працу» другое месца прысудзілі Жукоўшчынскай СБЦ.

Паколькі 2018 – 2020 гады ў Беларусі пройдуць пад знакам Года малой радзімы, праца бібліятэк у краязнаўчым накірунку працягваецца.

**Марына БОРТКА,
метадыст Дзятлаўскай
раённай бібліятэкі**

Нашы віншаванні

Радаслоўная струна Вячкі

Вячаслаў Міхайлавіч ЦЕЛЕШ (ці, як ён больш вядомы, – Вячка) нарадзіўся 25 верасня 1938 года ў Краснасельску Ваўкавыскага раёна на Гродзеншчыне. Родзягонных заняткаў і зацікаўленняў немалы: мастак, педагог, гісторык, выдавец, краязнавец, філакартыст, даследчык творчасці выдатных дзеячаў мастацтва і культуры... Споўнілася таксама 60 гадоў ягонага жыцця ў Рызе. За заслугі перад Латвійскай Рэспублікай у 2006 годзе ўзнагароджаны Ордэнам Трэх Зорак (Tris Zvaigzņe). Пра багатую творчасць Нястомніка – паўночна-каля база ў сеціве.

А яшчэ паўсотня гадоў творчага пабрацімства на рахунку мамі і Вячкі. За гэты час столькі сустрэчаў было, багата перагаворана, абмеркавана, супольна зроблена! Нават пералік ці фотаздымкі занялі б нямала месца ў газеце. Таму прапаную толькі некалькі фота і верш, прысвечаны Мастаку.

Сяргей ПАНІЗЬНИК,
пісьменнік, грамадскі дзеяч, краязнавец (Канада)

Аўтар з Вячкам Целешам

ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчая газета» далучаюцца да словаў вітання Вячаславу ЦЕЛЕШУ, шчыраму патрыёту Бацькаўшчыны, прапагандысту беларускай культуры, чалавеку, які ладзіць масты паразумення між суседнімі народамі. Няхай 80-годдзе стане чарговым этапам у Вашым, Вячаслаў Міхайлавіч, насычаным творчым жыцці, а Бог дасць моцы на новыя здабыткі.

Вячка Целеш і Пятро Масальскі

Сяргей ПАНІЗЬНИК

Пад кронай радаслоўнага дрэва

Знікалі крыжакі з кіпучых вежаў...
І толькі з Вячкам зноў паўстаў пасад!
Натхняльніку крывіцкі рум належаў;
у Тэрветэ, у Сігудзе цвіў сад.
О, з Вячаславам лёгка веча славіць
і з продкамі на гутаркі хадзіць.
Да скарбаў радаслоўя ён уставіць
Кругляк – і Неба скрозь Беларусь глядзіць.
Асветленыя Славікам абліччы
будзіцеляў і ваяроў зямлі.

З табою, draugs, мы новы дзень прыклічам,
каб латышы з балткрэвамі жылі
на Даўгаве-Дзвіне не як сатыры,
а як пялёстачкі твайго штрыха.
І хай ад Вячкі Целеша – у вырай
не вымкне краснасельскага страху.
Ты з-пад яе айчыннікам адкрыўся,
Францішка, Янку з Янісам сустрэў,
Ларысе, Зосьцы верас абагрэў;
Максіма лік тваёй рукою спавіўся.
Жыццё ідзе ў падбег, а «Маю гонар!»
ты прамаўляеш, патрыёт, здаўна.
Трымціць душа!
А для гадоў разгону
ў цябе ёсць
радаслоўная струна!

Навіны з Ляхавічаў

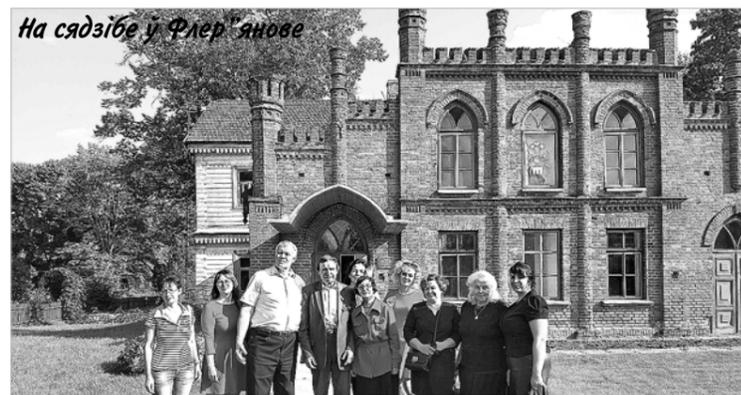
Сяброўская сустрэча і батл

21 верасня ў Ляхавіцкай цэнтральнай раённай бібліятэцы імя Янкі Купалы адбылася рэгіянальная сустрэча «Адкрываю, як свет, нанова, беларускае роднае слова». З візітам у адказ наш горад наведалі калегі з Пружанскага раёна.

Пасля экскурсіі па цэнтральнай бібліятэцы аматары паэзіі Ляхавіцкага і Пружанскага раёнаў змагаліся ў паэтычным батле «Я – паэт», які складаўся з некалькіх раундаў. У першым – «Знаёмства» – удзельнікі расказвалі пра сябе ў вершаванай форме. Другі раўнд прысвячаўся малой радзіме; тэма наступнага – «Жыццё працягваецца», паэты прадстаўлялі свае творы на тэму патрыятызму, прыроды. Чацвёрты раўнд «Чаканне» прысвячаўся тэме каханьня. Заклучным конкурсам стаў «Гумарыстычны». Сустрэча была сяброўскай, без пераможцаў і пераможаных. Усе ўдзельнікі ўзнагароджаны граматамі ў розных намінацыях і памятнымі падарункамі. Святочную атмасферу дапамагаў падтрымліваць народны эксперыментальны вакальны гурт «Берагіня».

Далей сустрэча прадоўжылася экскурсіяй па дзіцячай бібліятэцы і горадзе. Наступны прыпынак – сядзіба Бохвіцаў у вёсцы Флер’янова. Госці з вялікай цікавасцю разглядалі старадаўнюю сядзібу і дуб, пасаджаны Элісай Ажэшка. Скончылася экскурсія наведваннем царквы Святога Духа ў в. Вялікае Падлессе. У царкве выступілі дзеці з бібліягуртка «Гарэзлікі» Падлескай сельскай бібліятэкі.

Алена МІКУЛІЧ, бібліятэкар аддзела бібліятэчнай рэкламы і маркетынгу
Ляхавіцкай ЦРБ імя Янкі Купалы

На сядзібе ў Флер’янове

Вакол кнігі кругаварот

14 верасня ў рамках святкавання Дня бібліятэк у Ляхавічах на бульвары каля цэнтральнай бібліятэкі адбылася акцыя «Кніговорот на ул. Гагаріна». Шматлікія наведнікі розных узростаў пабывалі ў бібліякафе, на краязнаўчай выстаўцы «Кропка на карце». Присутныя з захапленнем прынялі ўдзел у ўгадай-шоу «Жывая кніга» з удзелам персанажаў розных літаратурных твораў. Зацікавіла іх і інтэлектуальная гульня «Блеф-клуб». З задавальненнем гараджане спыняліся перад «чытальнай» лавачкай, бралі ўдзел у бясспройгрышна латарэі. Дзеці актыўна гулялі ў настольныя гульні, размалёўвалі папяровы горад. Нікога не пакінуў аб’якавым майстар-клас па вырабе сувенірнай прадукцыі, дзе прапаноўвалі зрабіць кветкі і матылькоў з газетаў. Пад час інтэрактыўу «Бібліятэкар на гадзіну» актывісты БРСМ паспрабавалі сябе ў ролі бібліятэкараў – дапамагалі запісаць у бібліятэку новых чытачоў.

Алена МІКУЛІЧ, бібліятэкар аддзела бібліятэчнай рэкламы і маркетынгу
Ляхавіцкай ЦРБ імя Янкі Купалы

На тым тыдні...

✓ 27 верасня ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь у межах выстаўкі «Беларускае вясельле: абрад, носьбіт, песня» Студэнцкае этнаграфічнае таварыства ладзіла майстар-клас па стварэнні беларускіх вясельных вяноў. Пад час яго можна было пазнаёміцца і з выстаўкай, што складаецца з фотаздымкаў, зробленых у 1970 – 2010-я гг. у музычна-этнаграфічных экспедыцыях Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, і з фільмам «Радзілавіцкае вясельле», знятым летась сябрамі СЭТ паводле сцэнарыя рэжысёра і журналісткі Рэгіны Гамзовіч.

✓ 29 верасня ў аграсядзібе «Стулы» ў в. Стойлы Пружанскага раёна адбылося свята традыцыйнага мастацтва «VILLAGE-фэст». У праграме – канцэрт польскага фольк-калектыву «Z lasu» (Варшава), палескіх гуртоў «Церабяначка» і «Чабатухі» (Пінскі раён), майстар-клас па прыродным голасе ад Сержука Доўгушава і спеўны сход (палескія песні, разам з іх носьбітамі), а таксама спектакль «Прытулак памяці», прысвечаны вёскам, што знікаюць, і народнаму майстру Рэспублікі Беларусь Міколу Тарасюку.

Адбылася экскурсія «Стойлы – ядлаўцовы гай» і майстар-клас народнага майстра Беларусі, разьбіра Уладзіміра Чыквіна «Ядлаўцовыя таямніцы».

✓ 29 верасня ў філіяле Нацыянальна-нага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь «Дом-музей І з’езда РСДРП» пачала працаваць выстаўка «Порхаючыя кветкі», на якой прадстаўленая энтамалагічная калекцыя. У свеце вядома 165 000 відаў матылькоў. Гэта насякомыя, якія не выклікаюць у чалавека ні страху, ні агіды – настолькі чаруюць і натхняюць іх лёгкасць і шматколернасць. Наведнікі выстаўкі змогуць «пабываць» у джунглях Новай Гвінеі, трапічных лясах Амазоніі, Паўднёвай Амерыцы і Азіі.

✓ 1 кастрычніка ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адбыўся творчы вечар «Таямніцы балетнай творчасці» Валянціна Елізар’ева – выдатнага харэографа і балетмайстра, народнага артыста СССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, лаўрэата прэміі Саюзнай дзяржавы. Творчая сустрэча была прымеркаваная да Міжнароднага дня балета. У рамках яе адбыўся

паказ дакументальнага фільма Алега Лукашэвіча і Аляксандра Аляксеева «Валянцін Елізар’еў. Балет – мастацтва думкі».

В. Елізар’еў – уладальнік мноства ўзнагародаў, сярод якіх самая прэстыжная прэмія ў свеце балета «Benois de la Danse», заснаваная Міжнародным саюзам дзеячаў харэаграфіі, ордэн Францыска Скарыны, ордэн Айчыны II і III ступені, медаль ЮНЕСКА «Пяць кантынентаў» ды інш.

✓ 1 кастрычніка ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» адкрылася выстаўка жывапісу Аляксандра Дзімідава «2002 – 2018». Рэтраспектыўны паказ працаў знаёміць з творчасцю мастака за мінулыя 16 гадоў. За гэты час А. Дзімідаў выстаўляўся ў Культурным цэнтры П’ера Кардэна ў Парыжы, Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь, удзельнічаў у групах выстаўках сучасных мастакоў Беларусі ў Лондане, Таліне, Вільнюсе, Віцебску і Мінску, браў удзел у міжнародным кірмашы сучаснага мастацтва «Art-Вільнюс 2012». Выстаўка знамянальная тым, што большасць прадстаўленых карцінаў знаходзіцца ў прыватных калекцыях, многія з іх глядачы ўбачаць упершыню.

✓ 2 кастрычніка ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылося адкрыццё паэтычнага клуба Мінскай гарадской арганізацыі Саюза пісьменнікаў Беларусі «Парнас». Кіраўнік клуба – старшыня МГА Міхась Пазнякоў, аўтар больш як 50 кніг паэзіі і прозы для дарослых і дзяцей. Таксама пад час імпрэзы былі прадстаўлены кнігі М. Пазнякова «Заброддзе» і «Матуля», прысвечаныя Году малой радзімы.

✓ 4 кастрычніка ў Гарадской мастацкай галерэі твораў Л.Д. Шчамялёва адкрылася персанальная выстаўка дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва «Под знаком весов» Валянціны Іваньковай, члена Беларускага саюза мастакоў. Прадстаўлена больш за 50 працаў – гэта аб’ёмныя прасторавыя кампазіцыі, керамічная скульптура, керамічныя пласты, блюда, створаныя аўтарам у асноўным з 2012 па 2017 г. Працы В. Іваньковай знаходзяцца ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь, Палацы Незалежнасці ў Мінску, Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў, у фондах Беларускага саюза мастакоў ды інш., а таксама ў прыватных калекцыях.

Стваральны ўзрост – час для Мудрасці Продкаў

У Шатландыі ёсць свята, якое ад 2012 г. штогод збірае тысячы ўдзельнікаў – «Luminate». Прывячаецца яно людзям сталага веку.

Сёлета падобнае свята вырашылі правесці ў Беларусі. Паводле задумы ініцыятараў – сяброў аб'яднання «Адпачынак у вёсцы» – людзі сталага веку будучы збірацца, каб паказаць адно аднаму ды ўсім ахвочым, што і ў паважным ды паважаным узросце можна і трэба марыць, планаваць, ствараць і самарэалізоўвацца. Перафразуючы вядомы выраз – ёсць жыццё на пенсіі! Падтрымалі ініцыятыву Беларускае таварыства Чырвонага Крыжа, міністэрства працы і сацыяльнай абароны, інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Назоў новаму сваяту абралі – «Крэатыўны ўзрост». Акурат і азначае – ініцыятыўны, стваральны, энергічны.

Першыя мерапрыемствы адбыліся адначасова ў сямі агра-сядзібах па ўсёй краіне. Людзей сталага веку, якія сабраліся падзяліцца сваімі ўмельствамі і жыццёвай бадзёрасцю, у нядзельны дзень 23 верасня можна было пабачыць у агра-сядзібах «Верас», «Равновесіе», «Люкжыно», «Кролова хата», «Палескія традыцыі», «Лебёдка», «Серая шейка».

Акурат на святкаванні ў апошнюю завітаў і наш карэспандэнт.

Агра-сядзіба месціцца на ўскраіне вёскі Палыкавічы, што за 2 км ад Магілёва. Яе

стварылі Сяргей і Святлана Маханьковы. Як пабачылі госці, назоў невыпадковы – у гаспадарцы ёсць качкі, што плаваюць у немалой сажалцы, а таксама куры, фазаны, цэсаркі, паўліны.

У адкрыцці «Крэатыўнага ўзросту» ў «Серой шейке» ўзялі ўдзел супрацоўнікі Магілёўскага аблвыканкама і таварыства Чырвонага Крыжа. Прадстаўніца «Адпачынку ў вёсцы» Алена Ветрава ў сваім выступленні перадала прывітанне ад шатландскага «Luminate»; дырэктар фестывалю Анне Галлачар накіравала ў Беларусь пісьмо, дзе адзначаецца: «Насельніцтва Шатландыі старэе, і з 2012 г. наш фестываль прадэманстраваў важнасць таго, каб пажылыя людзі мелі мажлівасць браць удзел у сумеснай творчай дзейнасці. Мы ведаем, што такія магчымасці спрыяюць паляпшэнню здароўя і дабрабыту людзей, яднаюць пакаленні і змяняюць адчуванне самоты. Мы хочам, каб пажылыя людзі Шатландыі жылі паўнакроўным жыццём як найдаўжэй, і творчасць з'яўляецца вельмі важным складнікам. Вядома, насельніцтва старэе ва ўсім свеце, таму я з захапленнем падтрымліваю вашыя планы правядзення новага фестывалю. І спадзявалася далучыцца да вас, наведваць фестываль, таму вельмі шкада, што мой працоўны графік не дазволіў гэтага зрабіць. Але з нецярплівасцю

чакаю вынікі, каб даведацца, як усё атрымалася».

Пасля афіцыйнай часткі пачаліся канцэртныя выступы і праца на тэматычных пляцоўках. На сцэне над вадою цягам некалькіх гадзінаў выступілі калектывы і асобныя выканаўцы з розных раёнаў Магілёўшчыны, валанцёры Чырвонага Крыжа і раённых цэнтраў сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва, удзельнікі самадзейных калектываў. А на пляне за сажалкай можна было пабачыць, чым жыхары Магілёўшчыны займаюцца на пенсіі, як ажыццяўляюць прыказку «года – не беда», навучыцца нечаму новаму. У «Літаратурнай гасцёўні» рэй вяла Анастасія Кананкова, старшыня валанцёрскага атрада «Милосердие». 82-гадовая жанчына чытала свае вершы і прадстаўляла творчасць землякоў. Арыгінальныя вырабы прывезла Галіна Барысенка – незвычайныя букеты, дзе кветкі – гэта адмыслова складзеныя восеньскія лісты, а колеры іх – колеры восеньскага лістападу. А Людміла Краўцова распавяла, што іх суполка працуе не толькі з людзьмі сталага веку, але кантактуе і ладзіць імпрэзы з моладдзю, студэнтамі. Супольна ладзіцца святкаванні і традыцыйныя народныя святы.

Апроч гэтага наведнікі паспрабавалі засвоіць практыкаванні для вачэй паводле Жданова, дыхальную гімнастыку

паводле Стрэльнікавай, а таксама наведваць розныя майстар-класы (напрыклад, павязанні кручком у тэхніцы амігурумі, пляценні з бісеру, квілінгу, стварэнні брошак у стылі «боха»...). А «Бабуліна

скрыня» адкрыла цікаўным свае таямніцы – легенды і мясцовыя гісторыі. Супрацоўнікі «Белаграпрамбанка» прапанавалі навучыцца карыстацца інтэрнэт-банкінгам ды іншымі навінкамі ў грашовай справе.

Імпрэза была шматгадзіная, прасторы хапала, свежае паветра спрыяла нагульванню апетыту... Таму агра-сядзібы Магілёўшчыны прапанавалі ўдзельнікам і гасцям свята прысмакі. Гаспадар «Серой шейкі» С. Маханькоў згатаваў шурпу. Частаваў і прыгаворваў: «Ешце, усё свежае, сваё. Баранчык яшчэ ўчора вунь там бегаў!» Аляксандр Князеў з агра-сядзібы «У Князева в Любуже» прывёз вялізны казан – у ім на ўсіх наварыў сапраўднай юшкі.

Па сканчэнні за сяброўскім чаюваннем адбылося падвядзенне вынікаў. Выснова ж была адзінагалосная – свята варта працягваць, зрабіць традыцыйным, надаваць больш увагі рэкламе, каб прыязджала больш наведнікаў. А ваш карэспандэнт мяркуе, што на такіх мерапрыемствах варта задзейнічаць і традыцыйнае разуменне ролі сталых і старых людзей. Мудрасць, жыццёвы досвед, умеллі, рамёствы, казкі, песні, паданні – бабулі і дзядулі перадавалі іх унукам і праўнукам. Яны былі перадачыкамі спадчыны ад сваіх продкаў да наступных пакаленняў. На жаль, на першым фэсце «Крэатыўны ўзрост» гэта было мала задзейнічана. Бо мусіць быць павязанне пакаленняў. І каштоўнасць не толькі ў тым, што бабуля запроста карыстаецца смартфонам, а дзядуля – адмысловец у найсучасных моладзевых танцах. Не перайманне мелодыяў і рытмаў суседніх эстрадаў, не бяздумнае ўсмоктванне прышлага каштоўнага. Неабходны захаванне Мудрасці Продкаў, перадача Спадчыны Наступнікам. І фестываль стваральнага ўзросту зайграе новымі фарбамі, а моладзь будзе спасцігаць роднае ад родных.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ, фота аўтара
Мінск – Палыкавічы – Мінск

Святлана Маханькова

Алена Ветрава з кіраўніком Магілёўскай абласной арганізацыі БТЧК Андрэем Мартыноўскім

Юшкаю з Любужа частуе Аляксандр Князеў

На конкурс «Славутыя імёны малой радзімы»

(Працяг цыкла публікацыяў С. Кошур з будучай кнігі пра выдатных асобаў Навагрудчыны)

Лясны кандуктар графа О'Рурка

(Заканчэнне артыкула.
Пачатак у № 36)

Лясны кандуктар павінен быў сачыць за лясной вартай і ўтрыманнем леснічовак, за захаваннем правілаў лесакарыстання, ажыццяўляць нагляд за рубкай і ўзнаўленнем лесу. Штогод Ф.Калітоўскі падаваў прапановы аб правядзенні работаў у давераных яму лясках. Даводзілася разбірацца са справамі, звязанымі з парушэннем парубак і адтэрміноўкай плацэжу за куплены лес. Лясному кандуктару была давераная маёмасць вялікай каштоўнасці, таму ён веў улік лесу пры яго водпуску і складаў справаздачы для кіраўніцтва. Справу даводзілася весці так, каб быў задаволены і граф, і губернскае лесахоўнае камітэт.

Праца загадчыка прыватных лясцоў нядрэнна аплачвалася, і Ф. Калітоўскі мог утрымліваць вялікую сям'ю і вучыць дзяцей у мінскай гімназіі. У 1896 г. у сям'і Калітоўскіх нарадзіўся сын Яўген, на наступны год – дачка Неаніла, затым сын Мікалай і яшчэ дзве дачкі – Таццяна і Клаўдзія. Фёдар Марцінавіч, памятаючы аб тым, як яму, сялянскаму сыну, няпроста даводзілася працаваць у жыцці, зрабіў усё магчымае, каб яго дзеці мелі лепшы старт. Ён імкнуўся даць ім гімназічную адукацыю. У 1906 г. Ф. Калітоўскі звярнуўся ў Мінскае ўпраўленне земляробства і дзяржаўнай маёмасці з хадайніцтвам, каб яму выдалі фармулярны спіс аб службе для прадстаўлення ў мінскую Марыінскую жаночую гімназію, куды збіраўся аддаць на вучобу сваю дзевяцігадовую дачку Неанілу. Сын Яўген у той час вучыўся ў Мінскай мужчынскай гімназіі. Дзякуючы падтрымцы бацькі двое дзяцей пазней сталі медыкамі, адзін з сыноў узначаліў інстытут, а дачка – харэаграфічнае вучылішча.

У 1911 г. Фёдар Марцінавіч пакінуў мястэчка Уселюб. Лясны дэпартамент адкамандаваў яго спачатку ненадоўга ў Рэчыцу, а затым у Мінск, дзе ён займаўся справаводствам Мінскага ўпраўлення земляробства і дзяржаўнай маёмасці, а ў 1913 г. атрымаў пасаду ляснога тэхніка пры Мінскім камітэце аховы прыроды. З прыходам савецкай улады кіраваў рознымі лясніцтвамі, у 1926 г. стаў лясным тэхнікам гарадскіх лясцоў, лясным таксатарам у аддзеле распрацовак лесу, наглядчыкам у Дэндралагічным парку. Нават атрымаўшы ў 1929 г. інваліднасць, Фёдар Марцінавіч да 1933 г. працягваў працаваць ва ўстановах лясной галіны. Яго жыццёвы шлях скончыўся ў 1942 г. у Алма-Аце, куды ён пераехаў з дачкой у канцы 1930-х гг.

Сын ляснога кандуктара — сябра Янкі Купалы

4 жніўня 1896 г. каля Уселюбскай Міхайлаўскай царквы спыніўся экіпаж. З яго выйшаў ляснічы Навагрудскага лясніцтва Фёдар Паўлавіч Козыраў і паспяшаўся ў храм. Там яго ўжо чакала маладая пара – самавіты чалавек з пшанічнымі вусамі і невялікай акуратнай падстрыжанай барадой і стройная цёмнавалосая жанчына ў доўгай пышнай сукенцы. На руках яна трымала скрутак, з якога выглядаў ружовы тварык двухмесчнага дзіцяці. Загадчык прыватных лясцоў графа О'Рурка Фёдар Калітоўскі і яго жонка, Надзея Яраславаўна, прыйшлі ў храм, каб ахрысціць свайго першынца, народжанага 7 чэрвеня. Хлопчыку далі імя Яўген, а калега Ф. Калітоўскага па Корпусе ляснічых Ф. Козыраў і сястра матулі немаўляці Соф'я сталі яго хроснымі бацькамі. Надзея Яраславаўна і яе сястра яшчэ не ведалі, што гэты хлопчык стане медыкам і прадоўжыць справу іх бацькі і свайго дзеда – фельчара Яраслава Шындлера.

Ціхамірнае дзяцінства хлопчыка прайшло побач з бацькамі, якія бязмежна любілі сына, сярод маляўнічай прыроды мястэчка Уселюб, якое сваёй назвай нібы падказвала, што гэтыя мясціны ўсім наканавана любіць. Разам з іншымі дзецьмі Яўген любіў гуляць у старым прыгожым парку, што атачаў сядзібны дом графа О'Рурка і цягнуўся амаль да касцёла Святога Казіміра, які велічна глядзеў на свет з глыбіні XV ст. Можна было б яшчэ пабегчы да аднаго з вадзяных млыноў на сажалцы, паслухаць, як грозна шуміць каля яго вада, або прагуляцца да графскага бровара, на якім нядаўна ўсталявалі паравы рухавік, але бацькі загадвалі трымацца далей ад вады і рачулкі Плісы.

А калі праехаць з бацькам на тройцы па мястэчку, можна ўбачыць і синагогу, і валасное праўленне, і мяшчанскую ўправу, і будынак з бальнічным прыёмным пакоем, і дом, дзе жыў паліцэйскі ўраднік, і народнае вучылішча, дзе хлопчык працягаў вучобу пасля хатняга навучання ў бацькі. У цэнтры мястэчка, дзе разам з дваровымі людзьмі было прыблізна паўтары тысячы чалавек, каля расчыненых варотаў заезных дамоў сям-там відзеліся постаці адзіночкі падарожнікаў, якія спыніліся на кароткі адпачынак. Цікава было зазірнуць хаця б у адну з дзясці невялікіх крамаў, што месціліся тут жа, на плошчы. Яўрэйскія гандляры заўсёды радыя прапанаваць цукеркі або іншыя прысмакі, якія так любяць дзеці.

Як ні шкада было бацьку аддаваць дзясцігадовага сына на вучобу далёка ад дому, ён разумеў, што выбіцца ў людзі дапаможа толькі гімназічная адукацыя. Так 14 жніўня 1906 г. Яўген стаў гімназістам Мінскай мужчынскай гімназіі. Не адразу пасля ўтульнага дома прывык ён да даволі суровага распарадку ў вучэбнай установе: ужо каля 5 гадзінаў раніцы трэба было падумацца і спяшацца на ранішнюю малітву, а 8-й гадзіне падлетак у цёмна-сіняй гімназічнай форме з пасярэбранымі гузікамі займаў сваё месца ў вучэбным класе. У залежнасці ад колькасці ўрокаў заняты маглі цягнуцца да 17 гадзінаў. Пасля непрацягла адпачынку Яўген браўся за падрыхтоўку ўрокаў. Пасля 19 гадзінаў выходзіць на вуліцу забаранялася, і ў

Яўген Калітоўскі

вольны ад навукі час ён чытаў кнігі. Іншы раз наведваў аматарскія тэатральныя вечары, якія час ад часу ладзіліся ў гімназіі. Яўген стараўся не парушаць правілаў навучальнай установы, бо ведаў, што гэта пагражае выключэннем. Бацькам жа даводзілася плаціць за вучобу дзяцей у гімназіі 70 рублёў у год.

Восем гадоў Я. Калітоўскі спасцігаў навукі і вылучаўся сярод іншых гімназістаў выдатнымі паводзінамі і поспехамі па ўсіх дысцыплінах. Лёгка даваліся яму дакладныя навукі – матэматыка, фізіка, у вывучэнні шматлікіх моваў – рускай, царкоўна-славянскай, лацінскай, грэчаскай, нямецкай і французскай – ён таксама паказаў добрыя веды. На высокім узроўні засвоіў гісторыю і геаграфію, а законазнаўства, філасофскую прапедэўтыку і Закон Божы ведаў выдатна, таму і атрымаў у красавіку 1915 г. Атэстат сталасці з добрымі і выдатнымі адзнакамі. Такія трывалыя веды далі яму магчымасць без цяжкасці паступіць у Пецябургскую ваенна-медыцынскую акадэмію, аўтарытэт якой стварылі заснавальнікі выдатных навуковых школаў Мікалай Пірагоў, Сяргей Боткін, Іван Сечанаў, Іван Паўлаў, Уладзімір Бехцераў і іншыя славутыя ўрачы.

Вопыт аказання медыцынскай дапамогі параненым Я. Калітоўскі набыў на фронце Першай сусветнай вайны, дзе ў 1915 г. апынуўся ў якасці санітара. Медыцынская практыка ў баявых умовах стала добрым дапаўненнем да той грунтоўнай тэарэтычнай падрыхтоўкі, якую ён атрымаў у сценах акадэміі.

Скончыўшы акадэмію, у 1921 г. Яўген Фёдаравіч вярнуўся ў Мінск і цягам шасці гадоў працаваў у органах аховы здароўя – спачатку тэрапеўтам цэнтральнай паліклінікі Народнага камісарыята аховы здароўя, а потым ардынатарам-асістэнтам Беларускага інстытута фізічных метадаў лячэння.

У 1926 г. наш зямляк пераехаў у Кіславодск, дзе неўзабаве стаў галоўным урачом і кансультантам-тэрапеўтам аднаго з санаторыяў на Каўказскіх Мінеральных Водах. Адначасова ён працаваў выкладчыкам у медтэхнікуме і чытаў на курсах лекцыі для ўрачоў па фізіятэрапіі. Адміністрацыйная і выкладчыцкая дзейнасць не перашкодзіла яму актыўна займацца навуковай працай. У 1937 г. у Ленінградскай ваенна-медыцынскай акадэміі Я. Калітоўскі абараніў дысертацыю на тэму «Лячэнне хваробаў сэрца і сасудаў у Кіславодску» і атрымаў вучоную ступень кандыдата медыцынскіх навук. Да вайны ён апублікаваў больш за 30 навуковых працаў. Тады ж стаў вучоным сакратаром адзінага навукова-медыцынскага таварыства ў Кіславодску, а таксама членам Прэзідыума навукова-курортнага савета. Заўважу, што ў 1920 – 1930-я гг. у Кіславодску было пабудавана 20 новых санаторыяў, яшчэ 22 размяшчаліся ў рэканструяваных будынках.

Яркімі старонкамі ў жыцці Я. Калітоўскага сталі сустрэчы з Янкам Купалам, сяброўства з якім пачалося яшчэ ў Мінску. Паэт любіў быць у Кіславодску, дзе не проста лячыўся, а адпачываў душою. Ды і каго б не зачараваў гэты прыгожы горад-курорт, размешчаны ў маляўнічай даліне сярод гор, дзе захаваліся рэшткі старой крэпасці, пабудаванай у пачатку XIX ст. каля крыніцы лекавай мінеральнай вады – нарзану, дзея якая і ўзнік пазней курортны цэнтр.

Вялікай асалодаю для Я. Калітоўскага і Янкі Купалы былі прагулкі па старажытным кіславодскім парку, закладзеным у 1823 г., дзе так лёгка дыхалася і думалася. Доктар успамінаў, як паэт любіў паўтараць пад час шпацыраў: «Кіславодскае паветра лепш за любыя лекі». І, усміхнуўшыся, дадаваў: «Вы, урачы, недастаткова вывучылі курортныя фактары Кіславодска – я думаю, што клімат тут прэваліруе над нарзанам».

Паэта натхнялі маляўнічыя ваколіцы Кіславодска, асабліва Мядовы вадаспад у цясніне, які падае са стромкіх скалаў вышыняю 18 метраў. Каля гэтага цуда прыроды Янка Купала пабываў разам з сям'ёй доктара Калітоўскага – яго жонкай Вольгай і дачкой Рытай. Немагчыма было ўтрымацца, каб не зрабіць там фотаздымак. Пазней, разглядаючы фатаграфію, доктар не раз успамінаў пра цудоўную прагулку з паэтам у далёкім 1934 г.

Захаплялі Янку Купалу і верхавыя скачкі, дзе сябры бавілі вольны час у адным з аулаў пад Кіславодскам. Паэта здзіўляла, што на афіцыйных нацыянальных скачках замест жакеяў на конях без сёдлаў сядзелі хлопчыкі з галінкай у руках замест хлыста. Янка Купала па-дзіцячы радаваўся іх поспехам, шчыра перажываў няўдачы і захоплена ўсклікаў: «Глядзі, Геня, зусім як нашыя беларускія хлопчыкі, калі яны гоняць коней на вадапой або на пашу».

Святлана КОШУР, г.п. Карэлічы
(Заканчэнне артыкула
ў наступным нумары)

21 верасня каляндар чарговы раз нагадае нам дату нараджэння слыннага сына Бярэзіншчыны Мікалая Барысевіча. У гэты дзень акадэміку з сусветным імем споўнілася 95 гадоў з дня нараджэння. Наша бярэзінская зямля падарыла свету чалавека з ліку тых, хто вызначае інтэлектуальнае аблічча беларускай нацыі, беларускай і сусветнай навукі.

М. Барысевіч – адзін з самых вядомых беларускіх фізікаў, першы беларус, які стаў акадэмікам Акадэміі навук СССР. Узнагародаў і званняў у Барысевіча столькі, што хапіла б на вялікі калектыў, на некалькі лёсаў: Герой Сацыялістычнай Працы, лаўрэат Дзяржаўных прэміяў СССР і БССР, чатыры разы адзначаны ордэнам Леніна, ордэнамі Кастрычніцкай Рэвалюцыі, Працоўнага Чырвонага Сцяга, Дружбы народаў, Францыска Скарыны, польскім медалём Мікалая Каперніка, залатымі медалямі Чэхаславацкай і Славацкай акадэміяў «За заслугі перад чалавецтвам», «За асаблівыя заслугі перад навукай». Імя нашага земляка значыцца ў прэстыжных міжнародных выданнях «Хто ёсць хто ў свеце», «Міжнародны даведнік вядомых дзеячаў», «5 тысячаў біяграфіяў з усяго свету» (ЗША), «Хто ёсць хто» (Вялікабрытанія). Яго ведаюць у брытанскім Кембрыджы, дзе Барысевіч быў намеснікам генеральнага дырэктара Міжнароднага біяграфічнага цэнтра.

Рэйтынг сусветнай вядомасці Барысевіча зашкальвае. А запалілася зорнае імя ў верасні 1923 г. у маленькай вёсачцы за 30 км ад мястэчка Беразіно. Роду цёплая калыска – маленькі пасёлак з 7 хатаў Лучны Мост. У народзе паселішча называлі Барысы, таму што ўсе жыхары вёскі насілі адно прозвішча – Барысевіч. Вось такое фамільнае сваяцтва. Дзяцінства і юнацтва будучага акадэміка прайшлі не ў рафінаваным асяроддзі, а ў сялянскай сям’і – са строгім жыццёвым укладам, са сваім разуменнем добра і зла, гонару і годнасці. У шматдзетнай сям’і Барысевічаў Мікалай быў адзіным хлопчуком, таму да мужчынскай працы

прывучаўся змалку. Бацькі Аляксандр Андрэевіч і Марыя Сямёнаўна былі простае, прыстойнае, чыстыя душой людзі, змаглі даць сыну многае.

Мікалая нястрымна цягнула да ведаў. Паклаўшы ў зрэбную торбачку аловак і

польную камсамольскую групу. Потым быў 152-і партызанскі атрад у Клічаўскіх лясах, артылерыйскі полк з якім хлопец прайшоў усю Беларусь, Польшчу, дайшоў да Берліна.

Прыбыўшы з фронту, юнак адразу адправіўся ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. У прыёмнай камісіі энтузіязм нядаўняга франтавіка падвергся сур’ёзнаму выпрабаванню. Яму настойліва даводзілі: брацца за фізіку і вышэйшую матэматыку пасля некалькіх гадоў жыцця ў акапах – чыстая авантура. Але хлопец

пафанабэрыцца – іншага адзення проста не было. Пасля першых лекцыяў хлопец зразумеў, што слухачь іх бессэнсоўна, калі не за-своіць упушчаны матэрыял самастойна. Мікалай браў у бібліятэцы цэлыя звязкі падручнікаў, сядзеў начама пры святле газнічкі, зробленай з гільзы. Барысевіч на-стойліва змагаўся за права застацца ва ўніверсітэце і стаў адным з лепшых студэнтаў. Формулы, забытыя за ваенным часам, зноў набывалі ясны і знаёмы сэнс.

Задаткі навукоўца ў Барысевіча з’явіліся яшчэ ў сту-

цягам амаль двух дзесяцігоддзяў. Пад кіраўніцтвам Барысевіча беларуская Акадэмія навук стала адным з найбуйнейшых навуковых цэнтраў былога Саюза. Пры Барысевічы было створана каля дзясятка новых навукова-даследчых інстытутаў.

Як толькі вучоны адчуў, што па стане здароўя працаваць больш не можа, тут жа напісаў заяву аб сыходзе. Апошнія гады хваробы накатвалі ўсё больш, але Мікалай Аляксандравіч трымаўся бадзёра. Кожны дзень на старэнькай «Волзе» прыязджаў на працу ў Прэзідыум АН Беларусі ўжо не як ганаровы прэзідэнт, а вучоны. Яго любілі за дасціпнасць, абаянне, дабрыню. Злёгка прыжмурыўшы разумныя вочы, ён казаў: «На любы кабінет глядзі як на гасцініцу, з якой рана ці позна давядзецца з’язджаць. І тады ты падымешся спакойна і падзякуеш тым, з кім працаваў».

25 кастрычніка 2015 г. Мікалай Барысевіч пайшоў з жыцця. Як сцвярджае прыказка, «калі памірае мудры чалавек, знікае цэлая бібліятэка». Аднак памяць пра вялікага вучонага захоўваюць куткі акадэмічнай кафедры. Рабочы кабінет Барысевіча ў Нацыянальнай акадэміі навук пераабсталяваны пад музей, дзе кожны прадмет – жывая памяць. З 2016 г. медаль імя Барысевіча ўручаецца перспектыўным маладым навукоўцам. У 2017 г., які быў Годам навукі, выйшлі ў свет 4 паштовыя маркі «Выдатныя вучоныя Беларусі», на адной з якіх – выява М. Барысевіча. Увекавечанае імя навукоўца і ў назве вуліцы ў Беразіно.

У гонар 95-годдзя М. Барысевіча на яго малой радзіме прымеркаваная выязная акцыя «Геній з вёскі», а на базе аграгарадка Сяліба – вечарына памяці ў рамках праекта «Святло знаёммай зоркі».

Тамара КРУТАЛЕВІЧ, загадчыца аддзела маркетынгу Бярэзінскай ЦРБ

Фізік з-пад Беразіно Мікалай Барысевіч

паперу, ён выправіўся ў школу. У суседняй вёсцы Сяліба скончыў 7 класаў. Каб сын вучыўся далей, бацька адвёз яго ў Беразіно. Тут, у райцэнтры, знаходзілася адзіная ў раёне сярэдняя школа, дзе ўжо вучылася яго сястра Вера. Па суботах брат і сястра выпраўляліся дадому, у Лучны Мост, а ў нядзелю, узяўшы прадукты, пешшу вярталіся ў Беразіно. Праз год адкрылася сярэдняя школа ў Сялібе, яе Барысевіч скончыў з адзнакай (залатых медалёў тады не давалі). У школе хлопец захапіўся матэматыкай і фізікай, мог усю ноч прасядзець за рашэннем задачаў у задымленым ад газавай лямпы

пакоі. З выбарам прафесіі праблемаў не было, душа ляжала да дакладных навук, ужо даўно галоўнай мэтай для Мікалая быў універсітэт. Выпускны вечар адбыўся 18 чэрвеня 1941 г., а 22 пачалася вайна, кардынальна перакроіўшы лёс юнака. Планы на вучобу давалася адкласці і ўступіць у пад-

Партрэт Мікалая Барысевіча (мастак Май Данцыг)

сказаў цвёрда, што не сыдзе, пакуль у яго не прымуць экзамены. Давялося стварыць камісію, і хоць экзаменавалі дзёрзкага абітурыента без паблажкі за франтавыя заслугі, ён адказваў бліскача. І быў залічаны ў студэнты! На заняткі прыходзіў у салдацкай форме, на грудзях – узнагароды. Так хадзіў не з жадання

дэнцкія гады. Ён казаў, што заўсёды лічыў за шчасце займацца навукай. Хлопец моцнай вясковай закваскі і неверагоднай сілы волі, геній з вёскі, ён выбіўся ў людзі – у перадавую айчынную навукі. Барысевіч ведаў: інтэлектуальная пазалота, якую даў універсітэт, хутка зляціць, калі не вучыцца далей. І была аспірантура ў Дзяржаўным аптычным універсітэце імя Вавілава ў Ленінградзе, абарона дысертацыі і ступень кандыдата фізіка-матэматычных навук.

Наш зямляк дасягнуў поспеху ў навуцы, пра што сведчаць Ленінская прэмія, Дзяржаўныя прэміі СССР і БССР. Мікалаю Аляксандравічу не было яшчэ і 30 гадоў, калі ён зрабіў навуковае адкрыццё, якое стала вялікім унёскам у навуку. На рахунку акадэміка больш за 300 навуковых працаў і манаграфіяў, 60 гадоў нястомнай працы ў Акадэміі навук. У няпоўныя 46 гадоў Барысевіч стаў прэзідэнтам АН БССР, яго выбіралі (не прызначалі!)

ДА ЮБІЛЕЮ Мікалая Барысевіча 20 верасня прымеркавалі адкрыццё выстаўкі «Вучоны з душою скрыпкі» ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага. Значная частка экспанатаў (у тым ліку дзяржаўныя ўзнагароды юбіляра, карціна М. Савіцкага «Ранішняя цішыня», асабістыя рэчы навукоўцы) падараваныя музею Мікалаем Аляксандравічам і яго жонкай Тамарай Сяргееўнай.

24 верасня з удзелам кіраўніцтва НАН Беларусі і былых калегаў па навуковай працы адбылося ўрачыстае адкрыццё мемарыяльнай дошкі (архітэктар Армэн Сардарав, скульптар Канстанцін Касцючэнка) на будынку Прэзідыума НАН Беларусі і мемарыяльнага музейнага пакоя ў яго працоўным кабінэце ў Інстытуце фізікі НАН Беларусі.

Наталі КУПРЭВІЧ, тэкст і фота

Чыгунка ў Круговіцкай воласці / ГМІНЕ

(Заканчэнне. Пачатак у № 36)

Сустрэкаюцца дадзеныя, што працягласць чыгункі ў такім выглядзе складала 116 км, але насамрэч гэта памылка. У польскай нататцы, прысвечанай менавіта адкрыццю працягу дарогі, гаворыцца пра 57 км. Такім чынам, шлях павялічыўся на 40 км. З крыніцы таксама зразумела, што дабудова чыгункі закончылася меней чым праз год пасля выпісанага дазволу. Для таго часу тэмпы можна лічыць даволі высокімі (з улікам мясцовых умоваў – лясістасці і забалочанасці).

Цягнукоў ва ўласнасці Альбрэхта Радзівіла было няшмат, хадзілі яны вельмі рэдка і часта не па раскладзе. Паводле ўспамінаў жыхароў вёскі Будча, цягнікі праходзілі раніцаю для пагрузкі драўніны, а пасля

наско. Гэта вытлумачваецца ўзмацненнем каланізатарскай эксплуатацыі мясцовасці. Перадусім – інтэнсіўным вядзеннем лесанарыхтоўчага і лесаперапрацоўчага бізнесу.

Па шырокай каляіне Баранавічы – Лунінец тым часам хадзіла не так шмат саставаў. Так, у летні сезон 1938 г. (дарэчы, апошні поўны летні сезон міжваеннай Польшчы) праз Ганцавічы курсіравалі толькі тры пары цягнікоў.

Пад час Другой сусветнай вайны

У верасні 1939 г. Заходняя Беларусь апынулася пад савецкай уладай. Гэта пацягнула за сабой вялікія міграцыйныя працэсы. У заходне-беларускія воласці хлынулі не толькі

правялі паспяховую аперацыю, у рамках якой, акрамя ўсяго, вузкакалейка была выведзена са строю.

Пра гэты час, аднак, маем скупыя звесткі. Таму не можам ацаніць у поўнай меры інтэнсіўнасць функцыянавання розных відаў чыгунак на тэрыторыі колішняй Круговіцкай гміны.

Пасля вайны

Летам 1944 г. азначаная тэрыторыя была вызваленая ад нямецкіх акупантаў. Несумненна, галоўную ўвагу атрымала магістраль Баранавічы – Лунінец. Па ёй рух хіба не перарываўся.

Пра вузкакалейку пасляваеннага часу багатых звестак не траплялася. Мала іх і ў ганцавіцкай раённай газеце «Палеская праўда», якая захавалася ад студзеня 1946 г. Хоць там рэгулярна паведамляецца пра вываз прамысловага лесу, аднак па ўсім бачна, што маецца на ўвазе цяглавая сіла, а не тэхнічная. Можна лічыць, што адбыўся цывілізацыйны адкат. Або, што хутчэй, пашырэнне лесанарыхтовак. Такім чынам, павялічваюцца маштаб знішчэння беларускіх лясоў.

Аднак вузкакалейка, прынамсі, на участку Ганцавічы – Дзяніскавічы, тады функцыянавала. Яна паранейшаму выкарыстоўвалася ў мэтах лесанарыхтоўкі. Акрамя таго, ёю перавозіліся людзі на працу і з працы. Прынамсі, час ад часу звесткі пра функцыянаванне гэтай чыгункі трапляюць на старонкі «раёнкі». Больш за тое, распавядаецца не толькі пра саму працу чыгункі, але і жыццё яе супрацоўнікаў. Напрыклад, адзін з артыкулаў прысвечаны кепскім умовам пражывання ў інтэрнаце рабочых вузкакалейнай чыгункі.

Аднак з цягам часу пра вузкакалейку «раёнка» піша ўсё менш ды менш. Так, з артыкула пра станоўчы ўчынак піянераў даведваемся, што ў 1967 г. па чыгунцы Ганцавічы – Дзяніскавічы курсавалі чатыры вагоны. Гэта быў найзручнейшы шлях ад

райцэнтра да Дзяніскавічаў, бо аўтамабільныя дарогі тым часам не былі заасфальтаваныя. Па вайне да павароткі на ўказаную вёску ад Круговічаў праклалі брук. Далей ішла гравійка, якасць якой залежала ад умоваў надвор'я.

Паводле ўспамінаў мясцовых жыхароў, гэтая чыгунка эксплуатавалася ў мэтах лясной прамысловасці яшчэ працяглы час. Яе закрыццё адносіцца прыкладна да 1970 г.

Заклучэнне

Такім чынам, праз тэрыторыю Круговіцкай воласці / гміны ў розныя часы было пракладзена ажно чатыры чыгуначныя маршруты. Упершыню па ёй прайшоў паравоз у 1884 г. Маршрут Баранавічы – Лунінец сёння застаецца адзіным, які дзейнічае на тэрыторыі колішняй Круговіцкай воласці / гміны. У першай палове ХХ ст. там з'явіліся яшчэ тры чыгуначныя галіны ад станцыі Ганцавічы: да Дзяніскавічаў (1910 – каля 1970 гг.), працягнутая пасля яшчэ да Людвікова (1927 г., час ліквідацыі не ўстаноўлены), у бок Галыні (1915 – сярэдзіна 1920-х гг.) да злучэння з трасай Мінск – Баранавічы ў раёне Гарадзеі, а таксама на захад ад Ганцавічаў да Навасёлка (пэўнасць і час яе існавання пад пытаннем). Аднак у розныя часы адгалінаванні перасталі існаваць. Апошнія з іх (і першае па часе ўзнікнення) пасля перапынку напрыканцы Другой сусветнай вайны спыніла функцыянаванне. На тэрыторыі былой Круговіцкай воласці, такім чынам, застаўся толькі адзін чыгуначны шлях – шырокая каляя Баранавічы – Лунінец са станцыяй у мястэчку Ганцавічы і прыпынкамі ў Любашаве і вёсцы Ганцавічы.

Між тым, часам цыркулююць ідэі аднаўлення той ці іншай вузкакалейкі. Маўляў, каштавала б гэта нядорага, затое прывабіла б турыстаў, у тым ліку замежных. Акрамя самой па сабе экзатычнасці такога адпачынку гэтаму спрыяе маляўнічая прырода і цікавая гісторыя. Думаецца, такі шлях ад Ганцавічаў да Людвікова стаў бы адным з самых запатрабаваных турыстычных маршрутаў.

Анатоль ТРАФІМЧЫК

Чыгуначнікі станцыі Ганцавічы і іх сем'і ў дзень святкавання 20-годдзя Незалежнасці Польскай дзяржавы (1938 г.)

абеду ў зваротным напрамку – для вывазу яе на лесапільны завод у Дзяніскавічах ці ўвогуле далей, да чыгуначнай станцыі Ганцавічы.

У 1936 г. князь Радзівіл захацеў разабраць вузкакалейку як нерэнтабельную, і ўладам давалося выкупіць яе ў князя, каб зусім не адрэзаць гарнізон ад свету. Тым не менш «Праваднік па Палессі» (Брэст, 1935) адзначае мясцовасць як прывабную для турызму – перадусім сваімі агромністымі старымі лясамі і непразлымі балотамі, а гледзець якія можна дзякуючы менавіта вузкакалейнаму цягніку. З гэтага можна зразумець, што ён выконваў не толькі прамысловую функцыю, але і спрыяў турыстычнай справе.

Знаходзяцца звесткі, што аналагічнае адгалінаванне ад Ганцавічаў было пракладзенае на захад – у кірунку вёскі Боркі і далей да Навасёлка (яны ўваходзілі ў склад Хатыніцкай гміны). Аднак больш падрабязнай інфармацыі пакуль не сустракалася. Да таго ж на картах, дзе ўказаныя абодва вышэйназваныя чыгуначныя адгалінаванні ад мястэчка, вузкакалейка Ганцавічы – Навасёлкі не пазначаная.

Увогуле за польскім часам сетка вузкакалеек у Заходняй Беларусі характарызуецца вялікай шчыль-

дзеля ўстанаўлення савецкай улады, але войска і армады ваеннай тэхнікі – дзеля падрыхтоўкі да вайны з Германіяй.

Зразумела, найбольш выкарыстоўвалася магістраль Баранавічы – Лунінец. Вузкакалейкі часцей вырашалі лакальныя задачы. Працягвалася праца і адгалінаванні да Дзяніскавічаў і далей. Гісторык Яўген Бодак прыходзіць да высновы, што ў той час асноўнымі транспартнымі артэрыямі ўтворанага Саветамі Ганцавіцкага раёна працягвалі заставацца чыгунка і вузкакалейкі (акрамя ўказаных у Ганцавіцкім раёне мелася вузкакалейка ад станцыі Малькавічы праз Забярэззе да Юзафінаў Пінскага раёна).

Працягваюцца чыгуначны рух і пад час германа-савецкай вайны і нямецкай акупацыі. «Шырокая» чыгунка паранейшаму інтэнсіўна выкарыстоўвалася – найперш у ваенных мэтах. Але і «вузкія» дарогі не закідаліся. Тым не менш іх выкарыстанне ўскладнялася небяспекай з боку партызанаў, якія дыслакаваліся фактычна па суседстве, у тых жа лясках, дзе пракладаліся пуці. Дыверсіі ўзмацніліся асабліва ў першай палове 1944 г., г.зн. незадоўга да вызвалення ад нямецкіх захопнікаў. Так, у сакавіку 1944 г. партызаны брыгады імя Фрунзе

Сляды, што засталіся ад вузкакалейкі Ганцавічы – Дзяніскавічы

Яўрэйскі нумар часопіса «ПрайдзіСвет»

11 верасня ў кнігарні «Логвінаў» прайшла прэзентацыя новага нумара часопіса перакладной літаратуры «ПрайдзіСвет», што мае назву «Габрэйскі акцэнт». Ён прысвечаны народу, мове і творам, якія раней былі вельмі важнай часткай нашай гісторыі і культуры. Для вокладкі часопіса выкарыстаная карціна Алеся Сурава «Местачковы раманс. Роза».

Багатая ідышамойная спадчына Беларусі, якую мы лічым нашай, як і рускамоўную, і польскамоўную, збольшага невядомая чытачу. І задача нумара – пазнаёміць з ёю.

Надвор'е было вельмі цёплым, нават спякотным, таму імпрэза, якую вёў пісьменнік Альгерд Бахарэвіч, прайшла на прыступках кнігарні. З уступным словам выступіў пісьменнік, перакладчык і блогер рэсурсу belisrael.info Вольф Рубінчык. Ганна Янкута чытала верш Ганны Марголін у сваім перакладзе з ідыша, Андрэй Хадановіч – пераклады з Мойшэ Кульбака.

Вельмі захапляльна выступалі Сяргей Шупа, Юля Цімафеева, Кацярына Маціеўская, Павал Касцюкевіч, Ігар Крэбс, Таня Скарынкіна, Аксана Данільчык, Інэса Ганкіна, Валер Гапееў. Паэт і даследчык Віктар Жыбуль распавядаў пра Вульфа Сосенскага, які своечасова пазнаёміў свайго земляка, юнага

Выступае Вольф Рубінчык

Самуіла Плаўніка, будучага Змітрака Бядулю, з газетай «Наша Ніва». Паэт і бард з Віцебска Міхаіл Рубін выканаў уласныя песні на вершы беларускіх яўрэйскіх паэтаў.

Сярод ключавых перакладных тэкстаў нумару – урывак з ненадрукаванага рамана Мойшэ Кульбака «Панядзелак», а таксама яго вершы, урывак з

паэмы Юлія Таўбіна «Таўрыда», фрагменты з «Яўрэйскай дзяржавы» Тэадора Герцля, успаміны Бэлы Шагал (пра Віцебск), Аўрома Рэйзена (пра сваё койданаўскае дзяцінства), Ісруэла-Шые Зінгера (пра Мінск 1920-х), Іты Елінай (пра Магілёў канца XIX ст.). Упершыню друкуюцца яўрэйскія народныя апавяданні і жарты са збору В. Сосенскага, падрыхтаваныя В. Жыбулем.

У нумары ёсць паэзія Хаіма Нахмана Бяліка, Генрыха Гайнэ, Паўля Цэлана, Ганны Марголін, Эмы Лазарус, Умбэрта Сабы, Баляслава Лесьмяна, Кшыштафа Камілія Бачыньскага, Тадэвуша Ружэвіча, Эльзы Ласкер-Шулер, а таксама падборка песень у перакладзе з ідыша.

Прадстаўленая ў часопісе і сучасная яўрэйская літаратура: апавяданні Узі Вайля (Ізраіль), Давіда Шульмана (Барысаў – Эйлат); паэзія Іллі Камінскага

(ЗША), Барыса Штэрна (Ізраіль) і Інэсы Ганкінай (Беларусь).

Арганізатары падрыхтавалі для гасцей пачастункі ў яўрэйскіх навагодніх традыцыях: яблыкі, гранаты і мёд. Было вельмі цікава і па-сямейнаму ўтульна.

Дадамо, што ўсе тэксты нумара ёсць у свабодным доступе на сайце: www.prajdzisvet.org.

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ,
Алесь РЭЗНИКАЎ

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 36

Уздоўж: 3. Раскоша. 8. Аўтол. 9. Пенал. 10. Жарабя. 13. Газ. 14. Ранг. 15. Крот. 16. Рупль. 18. Піва. 19. Ату. 23. Апякун. 25. Ціпун. 26. Пекла. 27. Таварыш.
Упоперак: 1. Дарога. 2. Сон. 4. Адам. 5. Шлях. 6. Лес. 7. Алкаголь. 11. Дзявоцтва. 12. Кандуктар. 15. Крэпасць. 17. Фурман. 20. Сала. 21. Зубы. 22. Рух. 24. Век.

Мы разам ляцім да зор

Сёлета ў верасні ў Мінску прайшоў XXXI Міжнародны кангрэс Асацыяцыі ўдзельнікаў касмічных палётаў (Association of Space Explorers, ASE).

Прадстаўнікі міжнароднай касмічнай супольнасці амаль з 20-і краінаў сустрэліся на нашай гасціннай зямлі, каб пабачыць сваіх калегаў па экіпажах, распавесці пра вынікі экспедыцыяў на Міжнародную касмічную станцыю (МКС), абмяняцца досведам у галіне пілатаваных касмічных палётаў. Сярод іх Святлана Савіцкая – першая жанчына, якая выйшла ў адкрыты космас, Ян Лівэй – першы кітайскі тайканаўт (кіт. «касмiчны чалавек»), амерыканскі астранаўт Марыё Ранка, Скот Келлі – першы амерыканец, які знаходзіўся на арбіце цягам года, Сяргей Крыкалёў (Расія), які сумарна працаваў на МКС два гады, Анатоль Арцебарскі – 71-ы савецкі кас-

манаўт і апошні Герой СССР, астранаўтка Боні Дамбар (ЗША) – старшыня Асацыяцыі ўдзельнікаў касмічных палётаў ды іншыя.

Сёння членамі ASE з'яўляюцца 38 краінаў, грамадзяне якіх ляталі ў космас. Прыемна, што менавіта Беларусь стала краінай правядзення чарговага Міжнароднага кангрэса ASE. Прэтэндавалі на гэтае права таксама Італія, Літва і Украіна.

У першы дзень кангрэса ў Мінску на вуліцы Касманаўтаў быў адкрыты помнік першым беларускім касманаўтам. Шасціметровая стэла з чырвонага граніту ўзняла над зямлёй скульптурныя партрэты Пятра Клімука, Уладзіміра Кавалёнка і Алега Навіцкага ў касмічных скафандрах. Аўтар ідэі і помніка – беларускі скульптар, народны мастак Беларусі Іван Міско, у творчасці якога касмічная тэма – адна з галоўных. Непадалёк сталы касманаўты пасадзілі тры бярозы, што

сімвалізуюць месцы іх нараджэння: в. Камароўка Брэсцкага раёна, в. Белае Крупскага раёна і г. Чэрвень, шляхі ад якіх прывялі нашых землякоў да касмічных вышыняў.

З удзелам А. Навіцкага прайшоў адкрыты ўрок «Беларусь і космас» у мінскай ратушы, дзе сабраліся пераможцы гарадскіх і рэспубліканскіх алімпіядаў па астраноміі і фізіцы. Быў арганізаваны сёанс відэасувязі з расійскімі касманаўтамі Алегам Арцем'евым і Сяргеем Пракоп'евым, якія цяпер знаходзяцца на борце МКС.

Дарэчы, касманаўты – рознабакова таленавітыя асобы. Напрыклад, Аляксей Лявонаў займаецца жывапісам, адну са сваіх працаў ён падараваў Прэзідэнту Рэспублікі Беларусь на адкрыцці кангрэса. Пётр Клімук – прафесіянал у разьбе па дрэве, ён уручаў як сувеніры ўласнаручна зробленыя значкі на касмічную тэматыку. Аме-

рыканец Лоран Эктан першы ў свеце ўзяў у касмічны палёт губны гармонік і граў на ім. У дзень закрыцця кангрэса ва ўрачыстым канцэрце браў удзел расійскі касманаўт Сяргей Трашчоў, які ў суправаджэнні Прэзідэнцкага аркестра Рэспублікі Беларусь выканаў песню «Мора».

Галоўныя мерапрыемствы кангрэса праходзілі ў будынку «БелЭкспа». У зале на фоне зорнага неба была разгорнутая выстаўка скульптурных партрэтаў касманаўтаў свету і Казіміра Семяновіча – вынаходцы шматступеньчатай ракеты з калекцыі твораў скульптара І. Міско.

Адзначым, што касмічная тэма ў музейных экспазіцыях пачынае распацоўвацца і чакае сваіх даследчыкаў. Ёсць думка, што наспеў час стварыць музей беларускай касманаўтыкі, тым больш што экспанатаў і звестак шмат. Беларускія карані маюць Валянціна Церашкова, Георгій Грэчка, Антон Шкаплераў, Алег Арцем'еў ды іншыя. З 1965 года ў космасе выкарыстоўваюцца прыборы беларускай распацоўкі і вытворчасці. Бе-

ларусы ўпісалі свае імёны ў гісторыю пабудовы Байканура. Літвін Казімір Семяновіч яшчэ ў XVII ст. апісаў прынецп дзеяння шматступеньчатай ракеты...

А ўдзельнікі кангрэса павезлі дадому з уражаннямі ад Беларусі і часцінку яе культурных традыцыяў – падараваны кожнаму касманаўту традыцыйныя вышыванкі. Радуе таксама, што беларускі падарунак – сцяг ASE – выраб беларускіх майстрых, будзе беларускім пасланцам эстафеты міру па краінах свету.

Напрыканцы прывяду выснову, выказаную і аднагалосна прынятую ўдзельнікамі кангрэса: Зямля – вялікая радзіма і агульны касмічны карабель чалавечтвa, і добра, каб усе народы пра гэта памяталі. Зрэшты, пра тое ж і прарочыя словы Максіма Багдановіча:

*Хто мы такія?
Толькі падарожныя, –
папутнікі сярод нябёс.
На што ж на зямлі
Сваркі і звадкі, боль і горыч,
Калі ўсе мы разам ляцім
Да зор?*

Наталі КУПРЭВІЧ
Фота айтар

Пётр Клімук, Алег Навіцкі, Уладзімір Кавалёнак і Іван Міско

Кастрычнік

9 – **Бітва пад Лясной** (Слаўгарадскі р-н; 1708), бітва паміж расійскімі і шведскімі войскамі ў Паўночную вайну 1700 – 1721 гг. – 310 гадоў.

10 – **Галубовіч Валерый Іванавіч** (1943, Магілёў), вучоны-гісторык, выдатнік адукацыі Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

11 – **Эдзі Агняцвет** (сапр. **Эдзі Сямёнаўна Каган**; 1913, Мінск – 2000), беларуская паэтка, перакладчыца – 105 гадоў з дня нараджэння.

13 – **Драздовіч Язеп Нарцызавіч** (1888, Глыбоцкі р-н – 1954), мастак, адзін з заснавальнікаў беларускага нацыянальнага гістарычнага жывапісу, скульптар, этнограф, фалькларыст, археолаг, аўтар літаратурных твораў – 130 гадоў з дня нараджэння.

13 – **Філімонаў Віктар Мікалаевіч** (1938, Расія – 1998), мастак, аўтар твораў у галіне палітычнага плаката, мастацкага афармлення музеяў, прыкладной і кніжнай графікі – 80 гадоў з дня нараджэння.

15 – **Смірноў Юрый Васільевіч** (1928 – 1997), спявак, заслужаны артыст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

15 – **Трухноў Рыгор Маркавіч** (1908, Крупскі р-н – 1986), вучоны-гісторык, педагог, заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

17 – **Грымаць Адам Антонавіч** (1938, Вілейскі р-н – 2000), вучоны-педагог, заслужаны работнік адукацыі – 80 гадоў з дня нараджэння.

17 – **Тарасаў Вячаслаў Аляксеевіч** (1938 – 1997), мастак, аўтар працаў у сцэнаграфіі, станковай і кніжнай графіцы, жывапісе, мультыплікацыі – 80 гадоў з дня нараджэння.

18 – **Трэпель Абрам Яфімавіч** (1908, Мінск – 1969), акцёр і рэжысёр, заслужаны артыст Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

18 – **Уладзімір Уладзімірскі** (сапр. **Малейка Уладзімір Іосіфавіч**; 1893, Літва – 1971), беларускі акцёр, народны артыст Беларусі, народны артыст СССР – 125 гадоў з дня нараджэння.

19 – **Дашкоўская Вольга Іванаўна** (1923 – 1989), беларуская дзяўчка аматарскага мастацтва, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, унучатая пляменніца Максіма Багдановіча – 95 гадоў з дня нараджэння.

Кулінарныя помнікі свету

(Заканчэнне. Пачатак артыкула ў №№ 35 – 36)

Помнік галушкам. Гэтую традыцыйную для Украіны страву ўвекавечылі ў Палтаве. Помнік уяўляе сабою велізарную драўляную місу з 12 бетоннымі галушкамі і лыжкай побач. «Міска» стаіць на пастаменце ў выглядзе сталешніцы, пераватай ручніком.

Помнік плаўленаму сырку «Дружба». Гэты помнік прымірыў двух даўніх ворагаў – варону і лісу з байкі Крылова, якія, як вядома, не падзялілі кавалак сыру. Ліса і варона сядзяць на пняку і, абняўшыся, трымаюць разам плаўлены сырок «Дружба» па-

мерам метр на паўтара. Абгортка сырка была максімальна набліжаная да сапраўднай, на ёй нават пазначылі штрих-код. Помнік быў створаны па ініцыятыве маскоўскага завода плаўленых сыроў «Карат», але ў 2015 годзе яго дэмантавалі.

Помнік шакаладу. Ён усталяваны ў Пакрове (Расія) па ініцыятыве кампаніі «Крафт Фудс» і ўяўляе сабою казачную фею ў выглядзе пліткі шакаладу. У руцэ фея таксама трымае шакаладку.

Падрыхтавала Ніна КАЗЛЕНЯ

P.S. Шаноўныя чытачы! А якія яшчэ цікавыя «ядомыя» помнікі вы сустралі ці чыталі пра іх? Падзяліцеся гэтым з «КГ»!

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАЎНОЧНА-ЗАХОДНІ АДЗЕЛ РУСКАГА ГЕАГРАФІЧНАГА ТАВАРЫСТВА. Створаны ў Вільні 20 чэрвеня 1867 г. Дзейнічаў у 1867 – 1875 гг. і ў 1910 – 1914 гг.

У першы перыяд меў секцыі: фізіка-матэматычную, этнаграфію, археалогію і археаграфію, статыстыку. Яны вывучалі кліматычныя ўмовы Беларусі, праводзілі геалагічныя даследаванні, збіралі матэрыялы па статыстыцы насельніцтва і землеўладанняў, рыхтавалі да друку старажытныя інвентары гарадоў і паказальнікі тапанімічных назваў Беларусі і Літвы.

Секцыя этнаграфіі распрацавала і разаслала праграму вывучэння сельскай гаспадаркі, промыслаў, побыту, абрадаў, вуснапаэтычнай творчасці. У адказах-апісаннях (642 зберагаюцца ў бібліятэцы Віленскага ўніверсітэта) багатыя звесткі па беларускай этнаграфіі і фальклору.

Адзел адыграў вялікую ролю ў згуртаванні мясцовых краязнаўцаў і этнографу. Яго актыўнымі супрацоўнікамі былі вядомыя да-

следчыкі гісторыі, побыту і культуры беларускага народа М. Дзмітрыеў, Ю. Крачкоўскі, М. Нікіфароўскі, Е. Раманаў, В. Сакалоў, А. Семянтоўскі, П. Шэйн і інш. У 1875 г. царскія ўлады закрылі Паўднёва-Заходні адзел Рускага геаграфічнага таварыства на Украіне, спыніў працу і Паўночна-Заходні адзел.

Аднавіў дзейнасць у студзені 1910 г. Працавалі секцыі геаграфіі і статыстыкі, этнаграфіі і археалогіі, археаграфіі, гісторыі. У 1911 г. было больш за 300 членаў. Сетка мясцовых карэспандэнтаў (настаўнікі, дробныя служачыя, нярэдка сяляне) дэмакратызавала адзел, пашырала вывучэнне народнага побыту і культуры, прыродна-геаграфічных умоваў. Адзел праводзіў археалагічныя раскопкі, этнаграфічныя і фальклорныя экспедыцыі. Друкаваны орган – «Записки Северо-Западного отдела Русского географического общества» пад рэдакцыяй Д. Даўгялы. З канца 1912 г. адзел зазнаў жорсткую цензуру, у пачатку

Першай сусветнай вайны спыніў дзейнасць.

ПАХАВАННЕ, хаўтуры – цыкл сямейных звычаяў і абрадаў, звязаных з ушанаваннем памяці нябожчыка і праводзімамі яго ў апошні шлях.

У старажытнасці на тэрыторыі Беларусі існавалі пахавальныя абрады трупаспалення (агонь надзяляўся ачышчальнай сілай) і трупапалажэння; апошні замацаваўся з прыходам хрысціянства. У традыцыйным абрадзе пахавання цесна перапляліся язычніцкія і хрысціянскія элементы, у якіх выразна выявіўся культ продкаў.

Пасля смерці памыць і апрануць нябожчыка ў падрыхтаваную ім загодзя («на смерць») адзежу, а таксама зрабіць труну і выкапаць дол на абраным месцы прасліў суседзяў. Абавязковым было чытанне над мёртвым Псалтыра і адпяванне папом (ксяндзом). У труну клалі грошы, любімыя нябожчыкам рэчы ці прылады яго працы, змену бялізны, што адлюстроўвала веру ў замагільнае існаванне. Пахаванне звычайна адбывалася на трэці дзень пасля смерці. У час вынасу труны з хаты ўслед сыпалі зерне, каб нябожчык не забраў з сабой дастатак сям'і, а спрыяў блізім у іх жыцці. Усе этапы пахавання суправаджаліся галашэннямі. На могілкі труну аднавыс-

коўцы неслі на плячах або везлі на возе, а ўзімку на санях, пазбягалі запрагаць жарэбных кабылаў і коней, на якіх вазілі вянчаць і хрысціць. У праваслаўных труна была адкрытая, у католікаў – накрытая векам. Да могілак труну неслі з харугвамі і крыжам (у пахавальным шэсці ўдзельнічалі звычайна ўсе жыхары вёскі). Пасля апошняга развітання на могілках труну на ручніках або на вяроўках апускалі ў дол (тут жа на могілках прысутнічаў святар і службыў набажэнства). На магіле ставілі часовы крыж, які праз некаторы час замянялі больш даўгавечным або каменем. Пасля пахавання з могілак сваякі нябожчыка і прысутныя ішлі на памінкі. Самазбойцаў калісьці хавалі нямытымі і ў той адзежы, у якой яны сустрэлі смерць, а ў труну клалі прадмет, якім яны пазбаўлялі сябе жыцця. Хавалі іх за агароджай могілак або на месцы самагубства, у лесе, на скрыжаванні дарог (памінкі рабіць забаранялася).

У сучасных пахавальных абрадах назіраюцца элементы больш позняга паходжання: адразу пасля смерці чалавека спыняюць гадзіннік, завешваюць лустэркі, апранаюць чорнае адзенне; у савецкія часы з'явілася т.зв. грамадзянская паніхіда з жалобнай музыкой, вянкамі і кветкамі, якая і сёння часам сумяшчаецца з царкоўнай (касцельнай).